

anyagi, sem politikai értelemben nem felelnek kijelentéseik következményeikért. Erőfeszítéseik lehetséges eredménye semmilyen formában nem érinti őket, azon egyszerű oknál fogva, hogy nem Izraelben élnek. Bár ők – épp az Izrael iránti lojalitásuktól és szimpátiájuktól vezérelve – úgymond „belülről” bírálják a zsidó államot. Ítéletük azért nem lehet jogos, mert egy alapvetően politikai problémához csakis és kizárólag a morális oldalról közelítenek. A kérdést a „jó” és a „rossz”, az „elnyomó” és az „elnyomott” erkölcsi szembenállására egyszerűsítik le, gyakran történelmi, terminológiai pontatlanságokkal, felületesen, lényegi kérdéseket figyelmen kívül hagyva.

Az Izrael és a diaszpóra közti legfontosabb különbség a szerző szerint éppen az, hogy míg Izraelt, mint minden önálló államot, a politikai élet megléte jellemzi, addig a diaszpóra közösségeinek vezetői nem politikai vezetők, ezért a közösség tagjaival szemben semmilyen kötelezettségük nincs. Izrael önálló politikai nemzetként a maga útját járja.

De mi történik közben a diaszpórával?

Vital a diaszpórán belül, az európai és amerikai közösségek között is különbséget tesz.

A közép- és kelet-európai országokkal külön nem foglalkozik. Ezt nyilván a közösségek erősen lecsökkent lélekszáma magyarázza, valamint az a tény, hogy az

egy-egy országokban igen különbözőképp alakult a zsidóság helyzete. Ennek részletes taglalása külön tanulmányt érdemelne.

Nyugaton – elsősorban Angliában és Franciaországban – viszonylag nagy lélekszámú zsidó közösség él, amely főként a középosztályhoz tartozik. Bár sokan kötődnek a zsidósághoz, a közösség mégis gyenge: intézményei, kulturális élete, jövője nem sok embert foglalkoztat. Sok a vegyes házasság, héberül vagy jiddisül már senki sem beszél. Kevesen vallják magukat zsidónak, bár a teljes asszimilációt főként az gátolja – itt Vital Raymond Aront idézi –, hogy „a többiek szemében zsidók maradnak”. Az európai zsidó közösségek agóniáját a szerző a zsidó történelem egyik legszomorúbb fejezetének tekinti.

Amerikában, az ország sajátosságaiból adódóan, más a helyzet. Sokféle zsidó közösség él egymás mellett a maguk intézményeivel, szervezeteivel. Az amerikai zsidóságot sokszínűség és tolerancia jellemzi. Igazi szimbiózisban élnek a társadalommal. A vegyes házasság, a nyelv elvesztése persze itt is jellemző.

A szerző szerint a diaszpóra két nagy csoportjának közös dilemmája, hogy lehetséges-e egy laikus, az adott ország nyelvében élő – a nyelv kérdését Vital rendkívül fontosnak tartja – zsidó életmodell kialakítása. A szerző véleménye szerint ezt az alternatívát Izrael kínálja.

HARASZTI GYÖRGY

Odesszától Baselig, Bécsből Jeruzsálemig avagy a historiográfia diszkrét bája

DAVID VITAL ÉS WALTER LAQUEUR KÖNYVEIRŐL*

A cionizmus történetének magyar nyelven hozzáférhető irodalma nem kényeztet el a hazai olvasót. Ennek talán legfontosabb oka a Soá előtti magyarországi mozgalom viszonylagos gyengesége,¹ illetve a kommunista hatalomátvétel utáni erőszakos felszámolása. Ha megvizsgáljuk az 1949 előtt kiadott művek jegyzékét,² az alapító atyák és ideológusok (Pinsker, Herzl, Szokolov, Weizmann, Jabotinsky, Ben-Cvi, Borohow és társaik) néhány szemelvényes írásán túl e tárgykörben szinte semmi érdemlegeset sem találunk. A kisigényű feldolgozások közül viszonylag még a leghasználhatóbb Israel Cohen³ történeti áttekintése, de ez sem tűnik ki különös mélységével, eredeti szempontjaival. A „rendszerátváltás” utáni nyolcvan év nem kedvezett a kérdés objektív vizsgál-

latának, s ez tükröződött a kiadói programokban is. Napjainkban már csak mosolyt kelt a cionizmus ötvenes évek elejéről származó definíciója,⁴ de nehéz feledni, hogy e veretes meghatározás a Kreml orvosai és Péter Gábor konstruált cionista összeesküvésének árnyékában született. Nem sokkal vigasztalóbb a kép a létező szocializmus későbbi évtizedeiben sem. A hazai szerzők közül – az élőkrol vagy jót, vagy semmit – elegendő Makai György⁵ nevét említeni. A cionizmus eszmekörének, történetének idegen nyelvű, tudományos igényű feldolgozásai több-kevesebb nehézség árán a kutatók számára persze Magyarországon is hozzáférhetőek voltak. A szakkönyvtárakban fellelhető régebbi munkák közül máig használható *Richard J. H. Gottheil* 1914-ben Philadelphiában megjelent *Zionism* című könyve. A Herzl utáni nemzedék egyik vezető alakjának, *Nahum Szokolovnak* terjedelmes műve, a *History of Zionism 1600–1918* (London, 1919, 2 kötet) inkább csak szerzőjének szubjektív álláspontját tükrözi. A mozgalom szervezeti felépítéséről jó áttekintést nyújt *Adolf Böhm Die Zionistische*

* David Vital: *The Origins of Zionism* (Oxford: Oxford University Press, első kiadás 1975) Walter Laqueur: *History of Zionism* (New York Schocken Books, első kiadás 1972)

Bewegung [Tel-Aviv: 1935–37, 2 kötet (második kiadás)] című műve. A tárgykör egyik legkiválóbb áttekintése *Ben Halperntől The Idea of the Jewish State* (Cambridge, Mass.: 1969, [második kiadás]). Az egyetemes feldolgozások közül e tárgykörben jól hasznosítható: *Sacher, Howard M., The Course of Modern Jewish History* (New York: Vintage Books, 1990) és a *Smuel Ettinger* által írott rész a zsidó történeti irodalom standardjának, „Hóman-Szekfű”-jének számító összefoglalásában; *Ettinger, The Modern Period* in: H. H. Ben-Sasson (ed.), *A History of the Jewish People* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1976). (Eredetileg 3 kötetben héberül, [Tel-Aviv, 1969]). Az utolsó évtizedek két, mára már klasszikus alapmunkává vált könyve *David Vital*⁶ és *Walter Laqueur*⁷ olykor egymással is vitatkozó műve.

A cionizmus jellegzetesen 19. századi indíttatású nemzeti-társadalmi felszabadítási mozgalom, a zsidóságnak a környező-befogadó társadalom és egyben a modernizáció kihívásaira adható *egyik* lehetséges válaszként született. Ahhoz, hogy a mozgalom elszigetelt előfutárainak, így rabbi Cvi Hirsch Kalischernek és Juda Alkalainak vallási, vagy Moses Hessnek szociális-politikai indíttatású eszméi a zsidók között számottevő visszhangra találjanak, három tényező egybeesése volt szükséges: a zsidó felvilágosodás, a *haszkala* által megérintett, de még tradicionális népi tömegek megléte,⁸ helyzetük kilátástalansága, sőt állandó rosszabbodása és végül az emancipációnak, s vele az élet minden szférájára kiterjedő asszimilációnak mint a zsidókérdés megoldását ígérő panáceának (Nyugat-Európában) részben már prognosztizálható kudarca.

Mindez együttesen fennállt az 1880-as évektől a cári Oroszországban,⁹ ahol a kormányzat Konsztantin Pobedonozcevnak, a Szent Szinódus főügyészének hírdetk elgondolását¹⁰ követve mindent elkövetett a zsidók helyzetének ellehetlenítésére. A kétségbeesett zsidó tömegek a kiutat részben a hagyományos életformákhoz való görcsös ragaszkodásban, részben a (tengerentúli) kivándorlásban látták. Egy, a radikalizálódó orosz értelmiség népi és szociális programja megérintette maszkil-kisebbség a megoldást, az Erec Jiszraélbe való visszatérésben és az új, a kollektív szellemiségű, a fizikai munkán alapuló társadalom felépítésében látta. A harkovi zsidó főiskolai és egyetemi hallgatók körében jött létre a héber rövidítéséről BILU-nak nevezett mozgalom, amely a 80-as évek elején az első új típusú kolóniákat létrehozta Palesztinában. A biluisták szervezkedéséből nőtt ki a szélesebb körű Hibbat Cion (Cion szeretete) mozgalom, amely hamarosan megtalálta vezetőit is; előbb a felvilágosítók (maszkilim) második nemzedékéhez tartozó Mose Leib Lilienblumban, majd az ugyancsak maszkil dr. Leon Pinskerben. Lilienblum az oroszországi antiszemitizmus, az emancipáció kilátástalansága és a felerősödő zsidóüldözés hatására vált a szociális radikalizmus és a vallási reform hívéből a Hibbat Cion aktív tagjává és ideológiai vezérévé. Az orvos Pinskert hasonló élmények készítettek korábbi eszméivel való gyökeres szakításra. Pinsker 1882 nyarán publikálta röpiratát, az *Autoemancipációt!*, amelynek alap gondolata, hogy az antiszemitizmus csak a zsidóknak saját népi-szellemi gyökereikhez való visszatérésével, nemzeti otthonuk megteremtésével küzd-

hető le, ennek érdekében a zsidóságnak radikálisan változtatnia kell életkörülményein, a zsidóknak a külvilág bármikor visszavonható kegyadománya helyett saját magukat kell emancipálniuk. E célkitűzés gyakorlati megvalósítására mihamarabb létre kell hozni azokat a szervezeteket, amelyek milliók számára lehetővé teszik a Palesztinába való vissztérést. Pinsker németül írta röpiratát, hogy felvázolt programjához a nyugati zsidóktól nyerjen anyagi és erkölcsi támogatást, de erre az asszimiláció bűvkörében élő Nyugat-Európában az idő még nem volt érett. A gyakorlati munka keretében Pinsker Odesszában hozta létre egyesületét, amely a hasonló szervezetek irányítója lett. A Hibbat Cion-mozgalom első kongresszusára 1884-ben Katowicében került sor. Hatékony nyugati támogatás hiányában a nagy tervek helyett a „kis tettek” maradtak: néhány újabb telep Palesztinában. A mozgalom létszáma is korlátozottnak bizonyult, bár a biluisták pár száz fős csapatával ellentétben fénykorában 10-12 ezer főt számlált, ez a felnőtt férfi népességnek csupán 1-2 százaléka volt. A mozgalom mérsékelt eredményeinek ismeretében alakította ki a kor egyik legjelentősebb zsidó gondolkodója, Ahad Haam (Aser Cvi Ginsberg) azt a koncepciót, amelyet később Herzlrel szemben is fenntartott, hogy lehetetlen és így célszerűtlen a zsidóság egészének Palesztinába való koncentrációja; helyette egy palesztinai szellemi centrum felépítését propagálta. A Hibbat Cion gyakorlati tevékenységénél fontosabb, hogy állandóan napirenden tartotta a cionista eszméket; berlini, bécsi (*maga a cionizmus kifejezés is itt született a kilencvenes évek elején*), párizsi stb. körei előkészítették az emancipációban csalódott nyugati zsidó társadalom egy részét a keleti és nyugati zsidóság határvidékéről származó Theodor Herzl fellépésére. Pinsker röpiratának megjelenése után közel másfél évtizeddel robban a nyilvánosságba Herzl, aki jóllehet Pinsker (és Hess) könyvét a cionizmusnak programadó és jelképévé vált műve, *A zsidó állam* megírásakor még nem ismerte, szinte kísértetiesen visszhangozza alap gondolataikat. Az idős, beteges, visszahúzódo Pinskerrel ellentétben Herzl személyes elhivatástudatot érzett, és ambíciója össztalálkozva a vezetőre, iránymutatóra váró keleti tömegek vágyaival, útjára indította a *politikai cionizmust*, amely gyakorlatilag célul tűzte ki a zsidóságnak mint politikai nemzetnek az újratemetését egy független, szuverén állam keretein belül. Herzl fellépésének ezt az aspektusát kortársai is felismerték. Ahogy a Herzl utáni cionista nemzedék egyik legnagyobb alakja, Izrael első államelnöke¹¹ írja önéletrajzában:

„Második évemet töltöttem Berlinben, amikor 1896-ban Herzl Tivadar közreadta a mára már a cionizmus klasszikusává vált értekezését, *A zsidó államot*. ...Úgy hatott, mint a derült égből a villámcsapás. ...Alapvetően a könyv számunkra egyetlen új eszmét sem tartalmazott; sem az a része, amelyik elriasztotta a zsidó burzsoáziát, sem az, amelyik kiváltotta a nyugati rabbik haragját és gúnyját, mindez már hosszú ideje a mi cionista tradíciónk lényegéhez tartozott. ...Nem az eszméi, hanem a mögöttük álló személyiség ragadott meg mindnyájunkat. Merészsége, tisztasága, energiája. Pusztán az a tény, hogy egy előítéletektől mentes, nyugati zsidó hozzánk fordult, nagy vonzerővel bírt.

...Igaznak bizonyult az az ösztönös meglátásunk, hogy mindaz, ami A zsidó államból kifelejtődött, inkább egy történelmi személyiség, mintsem egy koncepció volt.”

David Vital a *Cionizmus gyökerei* című könyve a fent vázolt korszakról, a mozgalom első, kritikus állapotáról, a zsidó risorgimento kezdetéről szóló elemzés. A keleti és a nyugati zsidóságot egyaránt méltóan ismerő szerző a cionista gondolat megjelenésének okai közül a zsidó tradicionális világfelfogás (megváltáshit) továbbélését, a korszellemet (nacionalizmus) és legfőképpen a kelet-európai zsidóság szinte elviselhetetlenül nyomorúságos körülményeit emeli ki. Vital nagy erudícióval dolgozik, mesterien kezeli az ecsetet az egyének és csoportok dinamizmusának ábrázolásakor. Könyve olyan, részben általa feltárt héber, jiddis, orosz, német, francia és angol nyelvű forrásokat hasznosító részletes dokumentációra támaszkodik, hogy azok – mint netalán a *Múlt és Jövő* olvasói is –, akik egyik vagy másik kérdésben nem osztják álláspontját, képesek a források alapján saját vélemény kialakítására. A könyv három részből; összesen tizenhárom fejezetből s egy, a későbbi korszakra kitekintő utószókból áll. Az első rész három fejezete a kontextust vázolja fel: a történelmi és vallási háttér, a megváltás gondolkörét, az európai zsidóság 19. századi aspektusait és a múlt század végi oroszországi helyzetet, fókuszában a Települési Övezet népszerűsége és tágabb értelemben az össz-zsidóság számára döntő jelentőségű 1881-es évvel. A második rész öt fejezete – ez a könyv gerince – a keleti, népiségét megőrző, a vallásosságtól a szekularizáció felé tendáló oroszországi és romániai zsidó tömegek kiütkereső akcióit vizsgálja: a hatalomhoz és az ellenzékéhez asszimilációs opcióit, a kivándorlás amerikai és palesztinai lehetőségeit. Nagy autoritással elemzi a BILU és Hibbat Cion mozgalmak történetét és ideológiáját, e mozgalmak korabeli kritikáját (Ahad Haam) és a nyugat-, közép-európai asszimiláció megtorpanását, a politikai-faji antiszemitizmus jelentkezését. A harmadik részt Vital a politikai cionizmus korai szakaszának szenteli; Herzl fellépésétől az első cionista kongresszus (Basel, 1897. aug. 29–31.) berekesztéséig. A könyv csupán egy vonatkozásban hagyja kielégítetlenül az olvasót. S ez éppen fentebb említett erőnyeiből fakad. Vital olyan kedvvel időzik el a részletekben, hogy gyakran szem elől tévesztjük – amit pedig a szerző nemegyszer hangsúlyoz –, hogy itt egy, a zsidóságon belül ekkor kisebbségi álláspontról szól a történet. A korabeli cionistaellenes nézetek és akciók – érdekességként említem, hogy a baseli kongresszus eredeti színhelye München lett volna, de ez a helyi hitközségi vezetőség ellenállásán megghiúsult – valódi súlyukhoz képest alulreprezentáltak, nem kapnak elég teret.

Walter Laqueur 1972-ben kiadott, a cionizmus egyetemes történetét felölelő munkáját megjelenésekor azzal méltatták: hogy *publikálásával a cionista historiográfia nagykorúvá vált*. Mindmáig ez az 1880 és 1948 közötti időszak eseményeinek egyetlen, teljességre törekvő feldolgozása. A terjedelmes könyv a cionizmus európai előtörténetét visszamenően a francia forradalom időszakáig vizsgálja. Végigköveti és elemzi a különböző irányzatok indíttatását és történetét; a cionista tevékenység első hét évtizedét. Mindazon mozzanatokét, amelyeknek csak

tételes felsorolása is szétfeszítené áttekintésünk kereteit. A záró rész a két háború közötti időszakkal, az európai zsidóság tragédiájával és Izrael állam létrejöttével foglalkozik. A könyv végén található *Laqueur híres 13 tézise a cionizmusról*, amelyben még egyszer áttekintve a mozgalom paradoxonokban bővelkedő történetét, felvázolja a napjainkban reneszánszukat élő vallási irányzatainak Szküllája és egy *másik*, világi indíttatású nemzeti felszabadítási mozgalom Kharübdiszé között hajózó cionizmus átalakulásának, továbbélésének lehetséges perspektíváit, azok hivatalos állami ideológiára emelkedése után.

Vital és Laqueur említett könyveinek magyar nyelvű kiadása, ahogy mondani szokás, a zsidó könyvkiadás sürgető adóssága. A régi mondás parafrázisával: *converso necesse est, vivere non est necesse*.

JEGYZETEK

1 A magyarországi cionizmus kezdeteiről és ambivalenciájáról lásd Szabolcsi Miklós közelmúltban publikált visszaemlékezéseit [*Két emberöltő: Az Egyenlőség évtizedei (1881–1931)*. Emlékezések, dokumentumok, Szabolcsi Miklós előszavával (Budapest, MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1993.)] és Patai Rafael e könyvről, a *Múlt és Jövő* felkérésére írott recenzióját [*Vesszőfutás cionizmus és patriotizmus között* (Budapest, MJ, 93/3)].

2 Lásd alább.

3 Cohen, Izrael: *A cionizmus rövid története. 1860-tól napjainkig* (Budapest: Hisztadruth Hanoár Hacioni b’Hungária Machleket Hatarbut, 5705–1946), 138 o.

4 „Cionizmus (héber) – zsidó kispolgári nacionalista mozgalom, amely a zsidókérdés megoldását nem az osztálytársadalom megsemmisítésében, hanem a zsidók Palesztinában (Izraelben) való koncentrálásában látja. Amióta a mozgalom politikai jelleget öltött, céljai megvalósítására az imperialista hatalmak támogatásának megszolgáltatását választotta. A második világháborút követő időkben főleg az Amerikai Egyesült Államok imperialista politikájának követésével igyekszik nacionalista céljainak támogatását kiérdemelni.” Vö. *Idegen szavak szótára* (Budapest: Szikra, 1951). A negyedszázaddal későbbi (tárgyilagos szeretne lenni) megfogalmazás jól tükrözi az idők változását: „cionizmus (héber-latin) – a zsidóságnak Izraelben való tömörítésére törekvő zsidó nacionalista mozgalom” – *Idegen szavak és kifejezések szótára* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1978).

5 Kiterjedt munkásságának magnum opusa; Makai György, *Izrael Állam és a cionizmus* (Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1973). A recenzens még jól emlékszik egy nyilvános előadásra, amelyen egy azóta elhíresült médiaszemélyiség a cionista agresszió kezdeteit a koncentrációs táborokat felszabadító katonák által felfegyverzett foglyoknak a védtelen SS-őr személyzet ellen elkövetett atrocitásaiban vélte felfedezni.

6 David Vital a Tel-Avivi Egyetem politológiai professzora, fontosabb munkái: *The Inequality of States* (1967), *The Survival of Small States* (1971) és a *The Future of the Jews – A People at the Cross-Roads* (1990).

7 Laqueur, Walter Ze’ev (1921) a washingtoni International Research Council of the Center for Strategic and International Studies elnöke, a georgetowni egyetem professzora, a *Journal of Contemporary History* szerkesztője. A 19. és 20. század történetével foglalkozó ismertebb művei: *Guerilla*, *Weimar*, *The Road to War*, *The Terrible Secret* és a *World of Secrets: The Uses and Limits of Intelligence*.

8 1880 körül a világ mintegy 7,5 millió zsidójából 7 millió európai lakos. A túlnyomó többségében jiddis anyanyelvű, tradicionális keleti zsidóság összefüggő szállásterülete a cári bi

rodalom Települési Övezetét és a vele határos porosz, osztrák (Galícia) és román (Moldva) országrészeket foglalta magába. Itt, az antiszemita által vagina judaeorumnak nevezett területen élt a zsidóság zöme; 4,5 millió a cár uralma alatt, mintegy egymillió Lengyelország porosz és osztrák kézen levő vidékein és valamivel több, 250 ezer Romániában.

9 Mutatus mutandis hasonló helyzet alakult ki 1919 után

a Romániához került területek magyar ajkú zsidósága körében. Az erdélyi és bánáti cionista mozgalom még történetírójára vár.

10 Elképzelése szerint a zsidók egyharmadát emigrációra kell kényszeríteni, egy másik harmadot áttéríteni a pravoszlávira és totálisan asszimilálni, a maradék sorsa a pusztulás.

11 Chaim Weizmann, *Trial and Error* (New York, 1949).

AZ 1948 VÉGÉIG MAGYARORSZÁGON MEGJELENT CIONISTA KIADVÁNYOK VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIÁJA

[Forrás: Dr. Barton György–Erdős Veronica–Schmelzer Hermann Imre et al., *A magyarországi judaica bibliográfiája. 1712-től, kezdetektől 1958-ig. I–III (MS)* (Budapest, é. n. 1960 k.)] – A Scheiber Sándor kezdeményezésére készült összeállítás eredeti kézírata az Országos Rabbiképző Intézet könyvtárában, éves rendben.

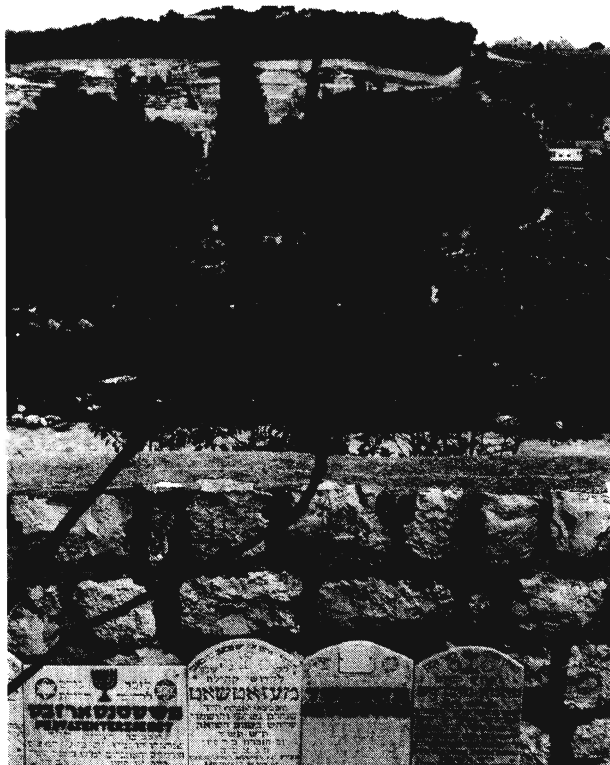
A KEZDETEKTŐL 1918-IG.

1. Sonnenfeld Zsigmond, *Az argentínai zsidó földművelő gyarmatok*. In: *Évkönyv I.* (Budapest: Izraelita Magyar Irodalmi Egylet, 1895). 2. Friedrich Tivadar, *Hirsch bárónál*. In: *Évkönyv II.* (Budapest: Izraelita Magyar Irodalmi Egylet, 1896). 3. Nordau Miksa, *A cionizmus* (németből fordította Gábel Gyula), (Kluy. az „Ung. Wochenschrift”-ből), (Budapest: 1902), 23 o. 4. Kecskeméti Lipót, *A cionizmus*. In: *Évkönyv XXV* (Budapest: Izraelita Magyar Irodalmi Egylet, 1908). 5. Lichtheim, Richard, *A zsidókérdés megoldása* (ford. Lukács Leó), (Budapest: Magyarországi Cionista Szervezet, 1913), 68 o. 6. Auerbach, Elias, *A zsidó Palesztina* (ford. Fisch József), (Budapest: Magyarországi Cionista Szervezet, 1913), 65 o. 7. Herzl Tivadar, *Ósi föld – új hon* (Altneuland) (ford. Kohn Ottó), (Budapest: 1916), 331 o. 8. Lukács Zoltán, *A szocializmus és a zsidó nemzeti mozgalom* (Nagyvárad: 1918), 30 o. 9. Pinsker, Leo: *Autoemancipáció. Egy orosz zsidó intő szövege zsidó testvéreirekhez*. Achád Haam előszavával (ford. Singer Lajos), (Nagyvárad: 1918), 32. o.

1919–1937.

10. Bernstein Samuel, *A cionizmus. A mozgalom lényege és szervezete* (fordítás német eredetiből). (Lugos: Cionista Egyesület, 1919), 67 o. 11. Herzl Tivadar, *A zsidóállam* (Der Judenstaat). A zsidókérdés modern megoldásának kísérlete (ford. és előszóval ell. Schönfeld József). (Budapest: Jövönk, 1919) 75 o. 12. Kohn Ottó, *A zsidó nép jövője* (Budapest: Jövönk, 1919), 16 o. 13. Lichtheim, Richard, *A zsidó Palesztina felépítése* (ford. Székely Imre), (Kolozsvár: Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség, 1919), 47 o. 14. Nordau Max, *Írások a cionizmusról* (ford. és bevezette Mohácsi Jenő), (Budapest: 1919), 47 o. 15. Dohány Gyula, *A zsidóság nemzeti mozgalma* (Temesvár: Temesvári Zsidó Nemzeti Szövetség, 1919), 28 o. 16. Simon Lajos, *Hova vezet a zsidók útja?* (Budapest: Zsidó Szemle, 1919), 75 o. 17. Nordau Max, *Mi a cionizmus?* (ford. Grünberger Béla), (Nagyvárad: 1919), 240 o. 18. Thon, Osias, *Herzl Tivadar élete*. A cionizmus halhatatlan megalapítójának életrajza (ford. Blau József), (Nagyvárad: 1919), 32 o. 19. Bernstein, Samuel, *A cionizmus lényege és szervezete* (ford. Osztern Lipót, jegyzetekkel ellátta Giszkalai János), (Budapest: 1920), 90 o. 20. Goldmann, Nachum, *A zsidó nemzet követelése*. A zsidó békeprogram (Nagyvárad: 1920), 31 o. 21. *A londoni cionista világkonferencia és politikai meetingje* (Budapest: 1920), 14 o. 22. Tolkowsky, S., *Palesztina és a zsidók* (ford. Lengyel Emil, Budapest: Zsidó Szemle könyvosztálya, 1920), 36 o. 23. Feuerstein Kálmán, *A zsidókérdés és annak megoldása a cionizmus* (Cluj-Kolozsvár: 1921), 117 o. 24. Grotté Mór, *A zsidó reneszánsz*. Ifjúságunknak (Budapest: Iparon, 1921), 95 o. 25. Roth A. M., *Ortodoxia és cionizmus* (Bu-

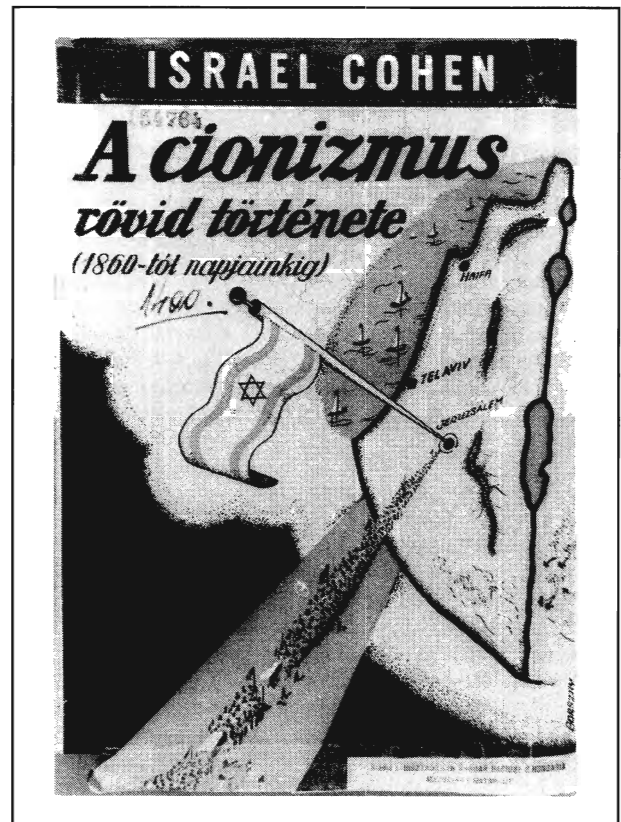
dapest: 1922), 39 (1) o. 26. Sokolow, Nachum, *Új zsidó* (ford. Giszkalay János), (Cluj: Kadima, 1922), 50 o. 27. Buber, Martin, *A zsidóság és az emberiség* (ford. Ben Eleázár), (Satu-Mare: 1925), 20 o. 28. Erec Jisrael. *A Palesztina-alapok* (Keren Kajemeth Löjjszrael és a Keren Hajjeszod) munkája az 5685 évben (Cluj: Keren Hajjeszod és a Keren Kajemeth Erdélyrészi Irodái, 1925), 109 o., 2 t. 29. Haam, Achad, *Nietzscheizmus és zsidóság* (ford. Ben Eleázár), (Satu-Mare: 1925), 34 (2) o. 30. *A Keren Hajjeszod képekben* (Cluj: Transylvanai Keren Hajjeszod Központi Irodája, 1925), 4 t. 31. Ettinger J., Emek Jezreel. *Egy virágzó terület, annak pusztulása és újjáépítése* (Cluj: Keren hajjeszod, 1926), 38 o., 8. 32. Patai József, *A föltámadó Szentföld* (Palesztina), (Budapest: Múlt és Jövő, 1926), 272 o. 33. *Jelentés a Keren Kajemeth Löjjszrael Erdélyrészi Irodájának 5686–1925. évi működéséről*, (Cluj: 1927), 7–84. o. 34. Nordau, Max. *Írások a cionizmusról* (ford. és bev. Mohácsi Jenő), (Budapest: 1928), 52 o. 35. Al Ham-misár az őrhelyen. A szentföldi véres események után... megírott epizódok (Budapest: 1930), 15 o. 36. Patai József, *Herzl* (Budapest: Pro Palesztina, 1931), 367 o. 37. Böhm Adolf, *A Keren Kajemeth Leisrael* (Zsidó Nemzeti Alap), Böhm Jeruzsálemben megjelent művének I. része. Ford. Deutsch Elza és Radó Géza), (Budapest: a KKL magyarországi irodája, 1932), 39 (1) o. 38. Herzl Tivadar, *Cionista írások* (ford. G. Gerő László), (Budapest: Gondos, 1932), 52 o. 39. Herzl (Theodor) Tivadar Naplójából, *Az első konstantinápolyi út* (ford. G. Gerő László), (Budapest: Forum ny., 1933), 52 o., 1 t. 40. Danzig Hillél, *A zsidó-*

kérdés kézikönyve (A zsidóság alapvonalai, 1933 második, javított és bővített kiadása; eredeti tanulmányok és fordítások), (Cluj-Kolozsvár: Noar, 1934), 263 o. **41.** G. László, *Palesztina földje, népe, történelme, városai, gazdasági élete, kultúrája* (Budapest: Forum ny., 1934), 112 o. **42.** Herzl Teodor, *La juda stato, Provo de moderna solvo de la juda problemo*, (trad. Bernhard Selzer. Esperanta antaaparolo de Emil Pfefer), (Budapest: Literatura Mondo, 1934), 139 o. **43.** *Mit tett eddig és mit akar a Cionista Szervezet?* (Cluj: 1934), 16 o. **44.** Buk Miklós, *Mit akar a cionizmus?* (Budapest: Cionista Szövetség, 1935), 30 o. **45.** Hegyi Kálmán, *Az imperializmus a Közel-Keleten és a cionizmus a valóságban* (Budapest: Faust, 1935), 32 o. **46.** Lázár Lajos, *Palesztina* (Budapest: Tabor, 1935), 248 o. **47.** *A Magyar Cionista Szövetség alapszabályai* (Budapest: 1936), 30 o. **48.** *A Magyar Cionista Szövetség Választmánya és Orsz. Intéző Bizottsága jelentése* (Budapest: 1936), 120 o. **49.** Weizmann, Chaim, *A zsidó nép és Palesztina* (ford. Osztern Lipót), (Budapest: Magyar Zsidók Pro-Palesztina Szövetsége, 1937), 30 o. **50.** Bisztricki, Nathan, *Az ifjúsági kérdés a cionizmus* (ford. Izsák Slomo), (Cluj: Hasomer Hacair, 1937), 26 o. **51.** *Az első zsidó világtalálkozó. Genf. 1936. augusztus 8–16. Beszámoló* (összeáll. Leichtmann Andor), (H. n.: 1937), 84 o. **52.** Preuss, Walter, *A Histadrut Haodim 5697-ben* (ford. Abraham Ben-Cvi), (Timisoara: 1937), 32 o.

1938–1944.

53. *A magyar zsidóság új útja.* A Magyar Cionista Szövetség állásfoglalása, (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1938), 24 o. **54.** Patai József, *Az új Palesztina útjain* (Budapest: Múlt és Jövő, 1938), 289 o. **55.** Ben-Chaviv, *Tanulj héberül. Ahogy Palesztinában beszélnek* (ford. és átdolg. Wachsberger Mózes), I., (Budapest: 1939), 28 o. **56.** *Cionista abc* (Budapest: Keren Kayemeth Laisrael, 1939), 63 o. **57.** *Cionista ifjúság* (Budapest: A Magyar Cionista Szövetség Ifjúsági Szakosztálya, 1939), 15 o. **58.** *Cionizmus és ifjúság*, (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1939), 32 o. **59.** Sabbatai D., *Egy az út. A zsidó nacionalizmus könyve* (Budapest: a Zsidó Nemzet, 1939), (2) 58 o. **60.** Kovacs sirim. *Dalok gyűjteménye* (összeáll. József Blhuti), (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1939), 64 o. **61.** *XXI. cionista kongresszus* (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1939), 28 o. **62.** *Izen a KKL* (Budapest: Magyar Zsidók Pro-Palesztina Szövetségének Keren Kayemeth Szakosztálya, 1939), 80 o. **63.** Jabotinsky, Vladimir, *A Betári eszme* (Budapest: 1939), 31 o. **64.** Jabotinsky, Vladimir, *Zsidó Állam felé – vádbeszéde a Királyi bizottság előtt* (az előszót írta Simeoni Ábrahám), (Budapest: 1939), 64 o. **65.** *Mit akar az általános cionizmus?* (a klálcionizmus programja), (Budapest: Magyar Cionista Szövetség Ifjúsági Szakosztálya, 1939), 27 o. **66.** *Mit akar a Mizrahi?* (Budapest: Brit Hamizrachi B'Hungaria magyarországi irodája, 1939), 16 o. **67.** Silberbusch, Julian, *Bevezetés a cionizmusba* (ford. Weiss Farkas), (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1939), 183 o. **68.** Szilágyi Dénes, *Névelés nemzeti forradalomra.* Válogatott cikkek és beszédek (Vladimir Jabotinsky előszavával), (Budapest: Zsidó Nemzet, 1939), 20 o. **69.** Goldelmann, Salomon, *Zsidó nemzetgazdaság.* Bevezetés a cionizmus elméletébe (ford. Mózes László), (Timisoara: Erdélyi Cionista Kulturközpont, 1939), 60 o. **70.** Ben Cvi, *A cionizmus története. 2: Az arab zavargásoktól napjainkig* (Újpest: Magyar Cionista Szövetség, 1940), 15 o. **71.** Berkovits Béla, *Az asszimiláció és antiszemitizmus* (Újpest: Magyar Cionista Szövetség, 1940), 19 o. **72.** Buber, Martin, *A zsidóság megújódása* (a Makabea főiskolás munkaközössége fordítása), (Budapest: Magyar Cionista Szövetség Ifjúsági Szakosztálya, 1940), 194 o. **73.** Buk Miklós, *Mit akar a cionizmus?* (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1940), 32 o. **74.** Dénes Béla, *Zsidó tennivalók* (Újpest: Magyar Cionista Szövetség, 1940), 23 o. **75.** *Egy ideális hachara* (Sopron: Magyar Cionista Szövetség, 1940), 48 o. **76.** Glásner Mózes, *A cionizmus a vallás tükrében* (jiddis eredetiből fordította Klein Károly), (Miskolc: Magyar Cionista

Szövetség Mizrahi szakosztály, 1940), 33 o. **77.** Izen a K(eren) K(ayemeth) L(eisrael), (Budapest: 1940), 8 o. **78.** Jabotinsky, Vladimir, *Zsidóság és szocializmus* (3 tanulmány, ford. Szilágyi Dénes), (Budapest: Zsidó Nemzet, 1940), 24 o. **79.** *Klalcionizmus* (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1940), 16 o. **80.** *A Magyar Cionista Szövetség Mizrahi szakosztályának kultúrkivadványai* [Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 5700 (1940)], 20 o. **81.** Pinsker, Leo, *Önemancipációt!* (ford. Szilágyi Dénes), (Budapest: Zsidó Nemzet, 1940), 40 o. **82.** Sabbatai D., *A zsidó nemzet története dióhéjban* (Budapest: Zsidó Nemzet, 1940), 16 o. **83.** Sabbatai D., *Zsidó nemzeti káté* (Budapest: Zsidó Nemzet, 1940), 15 o. **84.** Silberbusch, Julian, *Die Wiedergewinnung der jüdischen Volkspersönlichkeit* (Budapest: 1940), 21 o. **85.** Szalai György, *Zsidók és arabok Palesztinában* (Újpest: Magyar Cionista Szövetség, 1940), 15 o. **86.** Szilágyi Dénes, *A zsidók országa: Palesztina*, (2. kiad.), (Budapest: Zsidó Nemzet, 1940), 47 o. **87.** *Chode hahisztadrut anyaggyűjteménye* (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1941), 64 lev. **88.** *Doar Tnuatenu* (soksz.), (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1941), 27 lev. **89.** Fried Béla, *A jisuv gazdasági helyzete a zavargások előtt és után* (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1941), 12 o. **90.** *Forrás* (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1941), (2) 162, VI o. **91.** Hakibuc. *A kibuc* (Budapest: Hanoár hacioni, 1941), 14 o. **92.** Herzfeld Slomo, *Angol imperializmus – angol Palesztina-politika* (Vác: 1941), 20 o. **93.** Herzl Tivadar, *A zsidó állam* (ford. Szilágyi Dénes), (Budapest: Zsidó Nemzet, 1941), 48 o. **94.** Junger József, *A zsidó népesség problémái* (Budapest: 1941), 40 o. **95.** *A Keren Hajeszod 20 éve. 20 esztendő az országépítés szolgálatában* (Budapest: Magyar Zsidók Pro-Palesztina Szövetsége, 1941), 14 o. **96.** Lomasová, Cefiut, *Táborban* (Budapest: Hanoár haivri, 1941), 16 o. **97.** *Magyar Zsidók Pro-Palesztina Szövetsége Keren Hajeszod szakosztálya* (Budapest: 1941), 8 o. **98.** Marton Ernő, *A zsidó nép jövője* (A népi asszimiláció törvényszerűségei), (Kolozsvár: 1941), 32 o. **99.** Marton Ernő, *A zsidó nép világhelyzete 1941-ben* (Kolozsvár: 1941), 64 o. **100.** Menachem Uzsiskin. 1863–1941 (Budapest: 1941), 12 o. **101.** Reies Jiszchar, *Ilon hamenahél. Egy kouca tör-*

ténete (Budapest: Hanoár haivri, 1941), 58 o. **102.** Ussischkin Menachem, *Mendel, a zsidó föld megváltója a Keren Kayemeth Leisrael élén 1863–1941* (Kolozsvár: Magyar Zsidók Pro-Palesztina kolonizációs szakosztálya, 1941), 18 o. **103.** Komoly Ottó, *Cionista életszemlélet. Kísérlet a pozitív zsidó hivatástudat természetrajzához* (Kolozsvár: Magyar Cionista Szövetség, 1942), 30 o. **104.** *A Magyar Zsidók Pro-Palesztina Szövetségének alapszabályai* (Budapest: 1942), 24 o. **105.** Marton Ernő, *Mit nyújthat Palesztina a világ zsidóságának?* (Kolozsvár: 1942), 32 o. **105/a.** Marton Ernő, *Mit nyújthat Palesztina a világ zsidóságának?* (2., bővített kiadás), (Kolozsvár: 1943), 46 o. **106.** Marton Ernő–Danzig Hillél–Gartner Móse, *Mit nyújthat Palesztina a gálut zsidóságának?* (három tanulmány), (Kolozsvár: 1942), 64 o. **107.** *A Magyar Cionista Szövetség alapszabályai* (Budapest: 1944), 30 o. **108.** *Palesztina asszony szemmel* (Budapest: WIZO, 1944), 119 o. 4 t. **109.** Révész Béla, *Nordau Miksa élete* (Budapest: 1944).

1944–1948.

110. Az elnök (Chajim Weizman), (Budapest: Hechaluc, 1945), 19 lev. **111.** *Hozzát szólunk zsidó ifjúság* (Budapest: Hasomér Hacair – Marxista–Cionista Ifjúság, 1945), 16 o. **112.** *Miénk az élet. A Hasomér Hacair nyári mosaváinak emlékére* (Budapest: Hasomér Hacair, 1945), 24 o. **113.** *Mozgalmi kis szótár. Milon hát'nuá'* (Budapest: Haoved Szocialista Cionista Munkásmozgalom Kulturális Csoportja, 1945), 12 o. **114.** *A mozgalom útja* (Budapest: Hasomér Hacair, 1945), 14 o. **115.** *Általános Cionista Blokk. Klal. Választási program a 22. Cionista Kongresszusra* (Budapest: 1946) 7 o. **116.** Aminoáč, N., *A vallásos munkásmozgalom* (Tnuat avodá datit) (A palesztinai vallásos építőmunka története), (ford. Fleischer Lipót), (Budapest: Magyarországi Báchád, 1946), 50 o. 3 t. 1 térk. **117.** *Aszeret Hádibrot. Tíz sómér törvény* (rajzolta, Weil Sraga), (Budapest: Hasomér Hacair, 1946), 22 o. **118.** *A Binacionális Palesztina. A Hasomér Hacair Erec Jiszraeli munkáspárt javaslata a Palesztina kérdés megoldásához* (Budapest: Magyarországi Hasomér Hacair, 1946), 71 o. **119.** *B' máávak... Küzdelemben... 5707 Chanuka'* (illusztr. Aharon Abádi), (Budapest: Necivut Betár b' Hungária, 1946), 32 o. **120.** Borochow, Ber, *Cionizmus – szocializmus* (ford. Szalai György), (Budapest: Hechaluc, 1946), 218 o. **121.** *Chemér lámádrich* (az 1945. téli mádrich-semináriumon elhangzott előadásokból), (összeállította M. C. Kádri-M. Uziel. Jegyezte Szimchá Braun), (Budapest: Magyarországi Báchád, 1946), 125 o., 10 t. **122.** *Chezer sel Haoved Hakibbuci* (Budapest: Haoved Hakibbuci Marxista Cionista Munkásmozgalom, 1946), 330 o. **123.** *Chezersel Haoved Hakibbuci* (Budapest: Haoved Hakibbuci Marxista Cionista Munkásmozgalom, 1946), 52 o. **124.** Cohen, Izrael, *A cionizmus rövid története. 1860-tól napjainkig* (A short history of Zionism), (sajtó alá rendezték a Hanoár Hacioni chavérjai), (Budapest: Hisztadruth Hanoár Hacioni b' Hungaria Machleket Hatarbut, 5706–1946), 138 o. **125.** Fischmann, Jehuda Leib, *Nép, hit, föld* (Hácijonut hádatit vöhip atchuta), (ford. Aba Michael), (Budapest: Magyar Cionista Szövetség Mizrachi Szakosztálya – Báchád Chalic mozgalom, 1946), 340 o. **126.** *Palesztina fejlesztése* (Ichud füzetek 3), (Budapest: Szocialista Cionisták Pártja, 1946), 27 o. **127.** Katzenelson, Berl, *Amíg Palesztináig eljutottam*. In: Ichud füzetek 4, (Budapest: Szocialista Cionisták Pártja, 1946). **128.** Ichud füzetek (5–6. kettős szám), (Budapest: Szocialista Cionisták Pártja, 1946), 58 o. **129.** *Palesztina ügye az Egyesült Nemzetek előtt* (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1946), 8 o. **130.** Pil Móse (Elefánt Márton), *Emigráció vagy alija* (Budapest: Hasomér Hacair, 1946), 40 o. **131.** Szalai György, *A cionizmus előfutárai* (Budapest: Borochow-kör, 1946), 16 o. **132.** Szalai György, *A politikai cionizmus* (Budapest: Borochow-kör, 1946), 14 o. **133.** *Szocialista Cionisták Ichud Pártja programja* (Budapest: 1946), 4 sztl. o. **134.** Tabonkin, Jozséf, *Beszéd a (ci-*

onista) Kongresszus elé (Budapest: Dror-Habonim, 1946), 12 o. **135.** Tiron – Betáriut (I. rész), (Budapest: Necivut Betár b' Hungária Máder Tárbuti, 1946), 24 o. **136.** *A varsói hősök emlékére* (Budapest: Haoved Szocialista Cionista Munkásmozgalom, 1946), 16 o. **137.** *A zsidó világgongresszus programja* (Budapest: A zsidó világgongresszus magyarországi képviselője, 1946), 29 o. **138.** (Basel) XXII. *Cionista Kongresszus, 1946* (Hákgongresz Hacioni Hákáfoet) (Budapest: Hásomár Hacair – Borochow-kör, 1947), 41 o. **139.** *Cionista Kongresszus, 50 év. Az első – 1897. aug. 29. – emlékére* (Budapest: Hisztadruth Hacionit b' Hungaria, 1947), 20 o. **140.** *Cionista Munkásegység Pártja. Értesítő.* (Hamiflaga l' Achdut Haavoda-poalé Cion „Haoved Hakibbuci”, jan.–febr.), (Budapest: 1947), 48 o. **141.** *Cionista Munkásegység Pártja. Értesítő.* (Hamiflaga l' Achdut Haavoda-poalé Cion „Haoved Hakibbuci”, 7. sz., márc.), (Budapest: 1947), 40 o. **142.** *Cionista Munkásegység Pártja. Értesítő.* (Hamiflaga l' Achdut Haavoda-poalé Cion „Haoved Hakibbuci”, 10. sz., jún.), (Budapest: 1947). **143.** *Cionista Munkásegység Pártja. Értesítő.* (Hamiflaga l' Achdut Haavoda-poalé Cion „Haoved Hakibbuci”, 12. sz., aug. 1. (Budapest: 1947), 48 o. **144.** *Cionista Munkásegység Pártja. Értesítő.* (Hamiflaga l' Achdut Haavoda-poalé Cion „Haoved Hakibbuci”, 15. sz., nov. 1.), (Budapest: 1947). **145.** Gálos Henrik, *A Magyar Cionista Szövetség Joint és intézmények csoportja célkitűzéseiből* (Pesterzsébet: 1947), 12 o. **146.** *Haschara Ruchanit* (9. füzet), (Budapest: Haoved Haszocialisztit, 1947), 47 o. **147.** *A Hanoár Hacioni mosavái* (Budapest: Machleket Hatarbut sel Hanoár Hacioni, 1947), 46 o. **148.** Kenéz-Kurlander Ede, *A cionizmus a múltban, a jelenben és a jövőben* (Budapest: szerző kiadása, 1947), 16 o. **149.** *Küzdelem a földért.* (1901–1947), (Budapest: Keren Kajemeth Leisrael, 1947), 80 o. **150.** *A Magyar Cionista Szövetség naptára az 5708. évre 1947–48.* (1. évf., szerk. Dénes Béla), (Pestszenterzsébet: 1947), 32 o. **151.** *Mi a Gyermekek és ifjúsági alija?* (Budapest: Gyermekek és ifjúsági alija csoport, 1947), 8 o. **152.** *N(oár) C(ofi) Ch(aluc) H(isztadrut) Habonim Magyarországon* (Budapest: Hisztadrut Olamit sel Noár Cofi Chaluci Hisztadrut Habonim B Hungaria, 1947), 49 o., 9 t. **153.** *Purim. „Sorsunk” 1947. márc. 6. Körvél a M(agyar) C(ionista) Sz(övetség) Joint-csoportja tagjainak* (Kispest: Joint, 1947), 8 o. **154.** *Rosenberg József emlékére, aki 1945. nov. 26-án Giváth-Chájimban, a szabad alijáért vívott küzdelemben esett el. Egy zsidó hős* (Giváth-Chájim: Magyar Cionista Szövetség Marxista Mozgalom, 1947), 950, 1 t. **155.** Auerbach Móse, *A zsidó történelem és értelmezése* (Budapest: Magyarországi Agudat Jiszra el központja, 1948), 66 o. **156.** *Cionista Munkásegység Pártja. Értesítő.* (Hamiflaga l' Achdut Haavoda-poalé Cion, 2. sz., 1948. április hó), (Budapest: Cionista Munkásegység Pártja, 1948), 34 o. **157.** Dénes Béla, *1848 és a zsidók. – A zsidó értelmiség útja* (Budapest: Szocialista cionisták „Ichud-Mapaj” pártja, 1948), 32 o. **158.** *Gellért Endre–Zsoldos Jenő* (szerk.), *Palesztina-szótár* (Budapest: Országos Izraelita Tanítóegyesület, 1948), 120 o., 1 t. **159.** Gordon, *Aharon David írásai. A munka prófétája* (Budapest: Gordonia-Makabi Hacair, 1948), 159 o. 1 t. **160.** Grünbaum J., *A cionista mozgalom kibontakozása I. rész: A Herzl előtti korszak* (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1948), 30 o. **161.** *Lowdermilk, Walter Clay, Palesztina, az ígéret földje* (ford. Löw Éva), (Budapest: Káldor, 1948), 224 o. **162.** *Lóvinger Sámuel, Köszöntjük Izrael államát* (Budapest: szerző kiadása, 1948), 4 sztl. o. **163.** *A Magyar Cionista Szövetség alapszabályai* (Budapest: Magyar Cionista Szövetség, 1948), 32 o. **164.** *Radisics Elemér, Judaizmus, antiszemitizmus, cionizmus* (Bereczky Albert és Herskovits Fábián hozzászólásával), (Budapest: Officina, 1948), 64 o. **165.** Wyler, E. W., *Ez Palesztina* (ford. Monostory Erzsébet), (Pesterzsébet: 1948), 107 o. **166.** *A zsidó állam* (Budapest: Cionista Blokk, 1948), 324 o. **167.** *Zsoldos Jenő, A Palesztina-gondolat magyar irodalmi múltja* (1. „Velentinon fit iniuria”), (Budapest: 1948), 140 o.